

საქრო ხელისუფლების ღვთაებრივი წარმოშობის შესახებ

კონსტანტინე დიდმა უფლისაგან მიიღო ხელისუფლება მისთვის ჯვრის გადაცემით, რომლის წინ წამმღვარებითაც მოეცა მას გამარჯვება წარმართ იმპერატორ მაქსენციუსზე, რასაც შემდგომში წმინდა მამათაგან და ასევე ოფიციალური ეკლესიიდანაც მიეცა განმარტება, როგორც უფლისაგან მისთვის, როგორც იმპერატორისათვის ამქვეყნიური ხელისუფლების გადაცემისა, მიუხედავად იმისა, რომ ის ამ მომენტი-სათვის არ იყო მონათლული. ამას ა. შუმენი ბიზანტიურ პარადოქსს უწოდებს და შემდგომად განმარტავს: “საქმე ისაა, რომ კონსტანტინეს ცნობიერებაში ქრისტიანული სარწმუნოება, ან უფრო ზუსტად, ქრისტეს რწმენა მოვიდა არა ეკლესიის მეშვეობით, არამედ ებოძა პირადად, უშუალოდ და მტრებზე გამარჯვებისათვის, ანუ მის მიერ სამეფო მსახურების განხორციელებისას. ამით გამარჯვება, რომელიც მოიპოვა ქრისტიანული ღმერთის მეშვეობით, იმპერატორს და, შესაბამისად, იმპერიასაც ჯვრის მფარველობის ქვეშ აქცევდა და პირდაპირ დამოკიდებულს ხდიდა ქრისტესგან. მაგრამ ეს ასევე ნიშნავდა, რომ კონსტანტინე მოექცა არა მხოლოდ როგორც ჭეშმარიტების მამიებელი პიროვნება, არამედ როგორც იმპერატორი: თვითონ ქრისტემ გადასცა მას ხელისუფლება, გახდა თავის საგანგებო რჩეულად, ხოლო მისი სახით იმპერიაც შეიერთა განსაკუთრებული კავშირით”⁹⁴.

ასეთივე სახისა უნდა იყოს, ჩვენი აზრით, გადმოცემა, რომელიც მოცემულია “მოქცევაი ქართლისაი”-ში: “მაშინ გამხიარულდა მეფე მირიან, რაჟამს ეუწყა, ვითარმედ “პირველ მოწევნულ იყო კუართი იგი ქრისტესი იერუსალემით მცხეთად”, მადლობდა ღმერთსა და იტყოდა: “კურთხეულ ხარ შენ, უფალო იესო ქრისტე, ძეო ღმერთისა ცხოველი-

⁹⁴ Шмеман А. Исторический путь православия, М. 2003, с. 95

საო, რამეთუ შენ პირველვე, გინდა ცხოვრებაი ჩვენი და ხსნაი ჩუენი ეშმაკისაგან და ადგილისა მისგან ბნელისა, ოდეს იგი სამოსელი შენი ებრაელთა მათ წარმოეც წმინდით ქალაქით იერუსალიმით უცხოთა ამათ ნათესავთა ქალაქად, რამეთუ ჯუარ-ცუმასა შენსა ამას ქალაქსა მეფობდეს მამანი ჩვენი”⁹⁵. ხომ არ შეიძლება ეს ადგილი საისტორიო წყაროდან გავიგოთ ისე, როგორც ეს არის კონსტანტინე დიდის შემთხვევაში – მისთვის ღვთისაგან ხელისუფლების ბოძების მნიშვნელობით? ამჯერად იმის საზგასმა ხომ არ სურს ტექსტის ავტორს, რომ ასევე გადმოვიდა ქართველთა სამეფო საგვარეულოზე ქრისტეს მადლი. როგორც კონსტანტინესათვის ჯვრის გადაცემა, საქართველოში კვართის წილხლომა ხომ არ ნიშნავდა ქართული სამეფო საგვარეულოს, რომელიც მართავდა ქალაქ მცხეთას, სადაც ჩამოაბრძანეს მაცხოვრის კვართი, ღვთით რჩეულობას, რასაც, ჩვენი აზრით, ადასტურებს მირიან მეფის შემდეგი სიტყვები: “გინა ცხოვრებაი ჩვენი და ხსნაი ჩვენი ეშმაკისაგან ადგილისა მისი ბნელისა, ოდეს სამოსელი შენი ებრაელთა მათ წარმოეც წმინდით ქალაქით იერუსალემით უცხოთა ამათ ნათესავთა ქალაქად, რამეთუ ჯუარ-ცუმასა შენსა ამას ქალაქსა მეფობდეს მამანი ჩუენი”⁹⁶. მაცხოვრის კვართი მოგვიანებით, როგორც საქართველოს მეფეთა ქრისტიანული ხელისუფლების სიმბოლო, ჩნდება ბაგრატიონთა სამეფო გერბზე.

ასევე მსგავსია გადმოცემა საქართველოში ჯვრის აღმართვის შესახებ, როდესაც ბიზანტიიდან ჩამოსული სასულიერო პირები და ხუროთმოძღვრები ქართველებს უხსნიან

⁹⁵ მოქცევაი ქართლისაი – შატბერდის კრებული X საუკუნისა, გამოსაცემად მოამზადეს ბ. გვიგინიშვილმა და ელ. გიუნაშვილმა. თბილისი, 1979, გვ. 323.

⁹⁶ მოქცევაი ქართლისაი – შატბერდის კრებული X საუკუნისა, გამოსაცემად მოამზადეს ბ. გვიგინიშვილმა და ელ. გიუნაშვილმა. თბილისი, 1979, გვ. 323.

ქრისტიანულ სწავლებას: “ასწავებდეს სახესა მას ჯვარისასა, და რაჟამს შექმნეს ჯვარი იგი, მოვიდეს და უთხრეს მირიან მეფესა ხუროთა მათ, ვითარმედ: “შევექმნით ჩუენ ჯვარი იგი, ვითარცა მღვდელთა მათ გუასწავეს”⁹⁷.

კონსტანტინე დიდი და ელენე დედოფალი. ფრესკა. კვიპროსი

ასეთი სახის ჩანართი ჯვრის გამოსახულების სპეციალურად სწავლების შესახებ, მით უფრო მაშინ, როდესაც საქართველოში ნინოსაგან უკვე ცნობილი იყო ჯვრის გამოსახულება, ხომ არ არის მსგავსი ევსევი კესარიელის მიერ “კონსტანტინე დიდის ცხოვრებაში” აღწერილი კონსტანტინეს მიერ მზეზე ნანახი ჯვრისა, რომელიც მან უახლოეს დამეში ისევ იხილა, დილით დაიბარა ხელოსნები და სპეციალურად დაამზადებინა მისევე აღწერის მიხედვით; იგი ცნობილია

⁹⁷ მოქცევა ქართლისაი – შატბერდის კრებული X საუკუნისა, გამოსაცემად მოამზადეს ბ. გიგინეიშვილმა და ელ. გიუნაშვილმა. თბილისი, 1979, გვ. 350

Labarum-ის სახელწოდებით და კონსტანტინე დიდის მმართველობის ხანიდან გახდა ბიზანტიის იმპერიის დროშა⁹⁸.

კონსტანტინე დიდი და ელენე დედოფალი. ფრესკა. კელათი

ეს გადმოცემა საინტერესოა აგრეთვე იმიტაც, რომ მირიან მეფე, კონსტანტინე დიდის მსგავსად, საუბრობს მსგავსი ჯვრის ხილვის შესახებ. “მას ჟამსა გულისხმა-ყო და მოესენა მეფესა, ოდეს-იგი დღე დაუბნელდა მთასა ზედა, ვითარი-იგი ნათელი ბრწყინვალეებისა დიდისა იხილა მსგავსად ჯუარისა, და ვითარ იხილა, იცნა. მაშინ უთხრობდა მღვდელთა

⁹⁸ Labarum წარმოადგენდა მოგრძო ფორმის ჯვარს, რომლიდანაც ეშვებოდა ოქროთი ნაქარგი და ძვირფასი ქვებით მორთული აბრეშუმის ქსოვილი იმპერატორის და მისი ოჯახის გამოსახულებით. ზემოთ ჯვარზე მიმაგრებული იყო ოქროს გვირგვინი ქრისტეს მონოგრამით. (საერთოდ, მოგვიანებითი პერიოდის წყაროებში დამოწმებულია, რომ იმპერატორის ერთგულების და აღიარების ნიშნად სხვადასხვა ქვეყნების მმართველებს გადაეცემათ იმპერატორის გამოსახულება).

მათ და ყოველსა ერსა ხილვასა მას და ვითარ გაუნათლა ბნელი და ნიშანმან ჯუარისამან წინაშე თვალთა მისთა”⁹⁹. უკანასკნელ პერიოდში ქართულ პრესაში და სამეცნიერო წრეებშიც კი გაიმართა პოლემიკა დროშაზე ჯვრის გამოსახვის შესახებ. ნაწილი ამ პოლემიკაში ჩართულთაგან მის წარმოშობას ჯვაროსანთა ლაშქრობებს უკავშირებდა. ჩვენ ვფიქრობთ, ასეთი საწინამძღვრო დროშები ჩნდება სახელმწიფოებში ქრისტიანული იდეოლოგიის დამკვიდრების შემდეგ. როგორც ადრე გვქონდა აღნიშნული, ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების შემდეგ ნებისმიერი მნიშვნელოვანი თუ უმნიშვნელო მოვლენა ამ სახელმწიფოებში, მით უფრო, ბრძოლები ქრისტიანული ფორმით მიმდინარეობდა.

საქართველოს ისტორიის ამ მნიშვნელოვან წყაროში აშკარად ჩანს საქართველო, როგორც ერთიანი ქრისტიანული სამყაროს წევრი ქვეყანა. განვითარებაც შესაბამისად მიმდინარეობს: ქრისტიანული სახელმწიფო იდეოლოგიის ჩამოყალიბება, რომელიც, გარდა საისტორიო და სასულიერო მწერლობისა, ასევე ნათლად ვლინდება ამ ეპოქის სახელმწიფო სიმბოლოებში.

ლეონტი მროველის თხზულებაში მოცემული მირიან მეფის ანდერძი სრულყოფილად გამოხატავს ახალ აზროვნებას საქართველოში. ქრისტიანული სახელმწიფო მსოფლმხედველობა — ხელისუფლების ღვთისაგან ბოძებულობა, უფლის სახელით ქმედება და “წარძღუანებითა პატიოსანისა ჯუარისა” მტერთა ძლევა არის შუა საუკუნეების აზროვნებისათვის მთავარი მახასიათებელი.

“შვილო ჩემო, შეიცვალა ბნელი ჩემი ნათლად და სიკვდილი ცხოვრებად (ქრისტიანობაში ადამიანის აღსასრული ნიშნავს მარადიული სიცოცხლის დასაწყისს). შენდა მომიცე-

⁹⁹ მოქცევაი ქართლისაი — შატბერდის კრებული X საუკუნისა, გამოსაცემად მოამზადეს ბ. გიგინეიშვილმა და ელ. გიუნაშვილმა. თბილისი, 1979, გვ. 350

მია გვირგვინი მეფობისა ჩემისა. ღმერთმან დამბადებელმან ცისა და ქვეყნისამან დაგამტკიცა შენ სრულსა სარწმუნოებასა ზედა. იწურთიდი ყოვლადვე მცნებათა ძისა ღმთისასათა, და დაადგერ სრულიად მათ ზედა; და სახელსა ზედა ქრისტესსა სიკვდილი ცხოვრებად გაჩნდინ, რომლითა წარუვალი ცხოვრება მოიგო. ... თავი შევედრე ძესა ღმრთისასა, პირველ ჟამთა შობილსა, და განკაცებულსა, და ვნებულსა ხსნისათვის ჩუენისა. და წარძღუანებითა პატიოსნისა ჯუარისათა სძლო მტერთა, ვითარცა აქუს ჩვეულება გულითა მოსავთა მისთა. და პატივის-ცემდი სუეტსა მას ცხოველსა ღვთივ-აღმართებულსა, და იყავნ ყოვლითურთ სასოება შენი მისა მიმართ, და იყავნ მისვლა შენი ძილად საუკუნოდ სარწმუნეობასა ზედა სამებისასა”¹⁰⁰.

ს. ჯანაშია ნაშრომში “საქართველო ადრინდელი ფეოდალიზაციის გზაზე”, რომელშიც განსაკუთრებული ყურადღება დათმობილი აქვს სოციალური ფენების, საზოგადოებრივი კლასების წარმოშობას, მათ ურთიერთობასა და ფეოდალიზაციის გენეზისის ფორმების შესწავლას, მნიშვნელოვან დასკვნებს აკეთებს საქართველოში შუა საუკუნეების ადრეულ საფეხურზე საერო და საეკლესიო ხელისუფლების ურთიერთობის შესახებ. საკვებით ვეთანხმებით ავტორისეულ შეფასებას ჯუანშერის თხზულების ერთი ადგილისა, რომელიც ასახავს ქართულ წყაროში სამეფო ხელისუფლების ღვთისგან ბოძებას. ეს არის პასაჟი ჯუანშერის შრომიდან, სადაც კონსტანტინოპოლის პატრიარქი საქართველოდან გაძევებულ მიქაელს მიმართავს: “კადნიერებისათვის მეფისა თანა-გაც შენ სიკვდილი, ვითარცა იტყვის დაემორჩილენით თქუენ მეფეთა: რამეთუ არა უდად აბიეს ხრმალი, რამეთუ ღმერთისა მიერ მთავრობს, ვითარცა ლომი შორის ცხოვართა”. თუმცა ვერ

¹⁰⁰ ლეონტი მროველი, ცხოვრება ქართველთა მეფეთა — საქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ. 1, თბ. 1955, გვ. 130.

დავეთანხმებით ავტორის იქვე განვითარებულ მოსაზრებას: “კათალიკოსი მეფისათვის საჭირო იყო საეკლესიო მმართველი წრეების დასამორჩილებლად, რომელნიც მონარქის წინააღმდეგ იყვნენ განწყობილნი და ირანელთა კავშირში იმყოფებოდნენ”¹⁰¹.

ქარლოს დიდის ნათლობა. მინიატურა

¹⁰¹ ს. ჯანაშია. შრომები, I, თბილისი, 1949, გვ. 235. რადგანაც ჩვენი კვლევის ობიექტს არ წარმოადგენს ვახტანგ გორგასალსა და მიქაელ მთავარეპისკოპოსს შორის დაპირისპირების მიზეზის შესწავლა, ჩვენ ამ პრობლემის განხილვას არ შევეუდგებით, მხოლოდ აღვნიშნავთ, რომ ამ პრობლემის შესწავლისათვის აუცილებელია ბიზანტიაში მიმდინარე პრობლემების უფრო ღრმა ანალიზი. არ შეიძლება უგულებელყოფა კონსტანტინოპოლის პატრიარქის აკაკისა და იმპერატორ ზენონის მიერ მიღებული ენოკტიკონის მნიშვნელობისა. შეიძლება, ამ მოვლენასთან ერთად, რომელმაც პირველი დიდი განხეთქილება გამოიწვია ქრისტიანულ ეკლესიაში, განსაკუთრებით რომის პაპთან დამოკიდებულებაში, ბიზანტიის იმპერატორების აღმოსავლეთის საპატრიარქოებთან მიმართების შესწავლა და იქ მიმდინარე ცვლილებებმა უფრო ნათელი გახადონ ეს საკითხი.

ქრისტიანული მსოფლმხედველობის საკითხისათვის

ჩვენამდე არ არის მოღწეული ადრეული შუა საუკუნეების ქართული სახელმწიფოსა და ეკლესიის დამოკიდებულებათა განმსაზღვრელი ქართველ საეკლესიო მოღვაწეთა ნაწარმოებები, რომლებიც თავიანთ დამოკიდებულებას პირდაპირ გამოხატავდნენ თავიანთ წერილებში, ისევე როგორც ის ავტორები, რომელთა თვალსაზრისის გადმოცემას შევეცადეთ ნაშრომის წინა ნაწილში. მაგრამ საქართველოში ამ საკითხებთან დამოკიდებულება ჩვენ შეგვიძლია წარმოვაჩინოთ ქართული პავიოგრაფიული ტექსტებისა და საისტორიო მწერლობის მიხედვით. ისინი სრულიად ადასტურებენ ამ საკითხებისადმი ქართული საეკლესიო და საერო სტრუქტურების დამოკიდებულების იდენტურობას იმ პოზიციებთან, რაც ზოგადად ყალიბდებოდა ქრისტიანულ მსოფლმხედველობაში. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ქრისტიანობის მკვეთრად გამოკვეთილი ისტორია ქართულ წყაროებში იწყება ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად აღიარებასთან ერთად, ქართულ მწერლობაში მაინც ჩანს საქართველოში ქრისტიანული იდეოლოგიის ევოლუციის ის გზა, რომელიც მან გაიარა. მაგალითისათვის, ქართულ წყაროებში დამოწმებულია ის პოზიცია, რომელიც გააჩნდა კონსტანტინე დიდამდე ეკლესიას ომთან დაკავშირებით. ლეონტი მროველი გადმოგვცემს: “არა ბრძანებულ არს უფლისაგან მახვილისა აღება, არამედ სახარებითა და ჯუარითა პატიოსნითა უჩვენოთ გზა ჭეშმარიტი, მიმყვანებელი ცხოვრებად საუკუნოდ, და მადლმან ღმრთისამან განანათლოს ბნელი იგი გულთა მათთა”¹⁰². ეს გამოხატავს ზოგად პოზიციას ქრისტიანობის პირველ საუკუნეებში

¹⁰² ლეონტი მროველი, ცხოვრება ქართველთა მეფეთა — ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ვველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიხედვით, ტ. I, თბ. 1955, გვ. 125.